

Pau Audouard, fotògraf *retratista* de Barcelona De la reputació a l'oblit (1856-1918)

Núria Fernández Rius

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**Pau Audouard,
fotògraf *retratista*
de Barcelona**
De la reputació
a l'oblit (1856-1918)

Núria F. Rius

Directors Teresa-M. Sala i García
Arnauld Pierre

Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art
Université Sorbonne-Paris IV, École doctorale VI

Tesi per optar al títol de doctora en Història de l'Art
Història, teoria i crítica de les arts: art català i connexions internacionals.
Bienni 2006-2008

tercera part

1910-1918

7. Un declivi a les acaballes del Modernisme

Poc després dels esdeveniments de la Setmana Tràgica de 1909, i coincidint amb la desaparició de persones pròximes al fotògraf, com Antoni Amatller, Joan Maragall o la seva mare Léonie Déglairé, Pau Audouard va abandonar el luxós local de la casa Lleó Morera per iniciar el declivi de la seva carrera professional. En paral·lel als trasllats d'Audouard primer a un estudi del carrer Mallorca, després a una galeria fotogràfica als grans magatzems *El Siglo* i, finalment, a un darrer gabinet a la part alta del Passeig de Gràcia, la resta de fotògrafs retratistes barcelonins del tombant de segle van viure un ocàs comú, propi dels canvis viscuts en el negoci fotogràfic a la ciutat així com pel relleu generacional que s'anava imposant.

Des de 1900, el mapa dels estudis fotogràfics a la ciutat no havia fet més que eixamplar-se sobre el pla urbà, de la mateixa manera que, al centre de Barcelona, la condensació d'estudis fotogràfics havia anat en augment, especialment en carrers com Pelai (§ Annex B2). Aquesta massificació del negoci del retrat fotogràfic s'havia iniciat ja en el moment en què Audouard decidí instal·lar-se a la casa Lleó Morera, i, de fet, va seguir augmentant fins a la mort del retratista el 1918. Possiblement pels problemes econòmics viscuts, Audouard va veure com el seu estudi passava d'estar ubicat en un dels edificis més coneguts del Passeig de Gràcia a una planta dels grans magatzems *El Siglo*, des d'on va popularitzar un tipus de fotografia animada, de format postal, que consistia en un retrat fotogràfic similar a l'holograma.

Aquest canvi d'estatus professional del fotògraf va anar acompanyat, no obstant, per una petita carrera de dramaturg que, amb el pseudònim de Joan Aler, va abraçar els anys 1911, 1912 i 1913 amb la representació i publicació de tres obres que es conserven actualment a la Biblioteca de Catalunya: *Un home de bé*, *Cria Corbs!* i *Les Unces*. Textos que tenien la qüestió del diner i l'avarícia com l'element central narratiu, essent, molt possiblement, la traducció escrita de l'experiència viscuda pel mateix Audouard. Així, l'interès que el fotògraf havia mostrat puntualment pel cinema, es va veure rellevat per l'escena teatral catalana, formant part Audouard del cercle de gent del teatre constituït per Adrià Gual, Ambrosi Carrión i Rafel Marquina, gendre del mateix retratista, entre d'altres.

7.1. De la casa Lleó Morera als grans magatzems *El Siglo*

Entre febrer i març de 1910, Pau Audouard va abandonar els baixos de la casa Lleó Morera per tal de traslladar-se a un nou estudi situat al carrer Mallorca. Segurament, el mateix retratista va ser l'encarregat de mediar entre Albert Lleó Morera i el Cercle Artístic, institució de la qual el fotògraf era membre i d'ençà d'aquell moment nova inquilina del local. Tenim poques notícies de l'activitat que va portar a terme Audouard abans del seu trasllat, el 1914, als grans magatzems *El Siglo*, entre les quals destaca la publicació, per part de *La Il·lustració Catalana*, d'un seguit de retrats elaborats en anys anteriors que la revista feia servir aleshores per il·lustrar la notícia de la mort del retratat. Un fet que venia a demostrar que, al 1910, una certa generació de personatges destacats de la cultura barcelonina del tombant de segle, dintre de la qual podríem situar Audouard, estava desapareixent. Per la seva banda, el retratista va treballar de manera activa a *El Siglo* abans d'aconseguir un nou local al Passeig de Gràcia l'any 1917, en el qual hi treballaria escassament un any, abans de la seva mort.

7.1.1. La casa Audouard després de la Setmana Tràgica: la transició de l'estudi del carrer Mallorca

Els motius pels quals Audouard es va veure obligat a abandonar els baixos de la casa Lleó Morera van ser, molt probablement, de caràcter econòmic. Així ho testimoniaven els Busquets, col·laboradors del fotògraf precisament fins l'any 1910¹³⁶⁷, i així sembla despendre's del testimoni familiar, malgrat que ningú ha pogut fins ara concretar-ne els motius. Sens dubte, no deixa de resultar paradoxal un canvi d'estatus socioeconòmic tant abrupte, materialitzat en la mudança del Passeig de Gràcia a un estudi del carrer Mallorca, del qual pràcticament no se'n fa publicitat. Audouard es trobava en el zènit de la seva carrera com a fotògraf i malgrat que, progressivament, la fotografia d'estudi estava perdent la seva condició d'objecte preciós per passar a convertir-se en un producte de consum, el prestigi adquirit pel retratista l'hauria pogut salvaguardar d'aquesta massificació del negoci, com així va succeir amb la casa Napoleon o Antoni Esplugas durant uns anys.

Al nostre entendre, l'explicació del gir en la fortuna professional d'Audouard cal trobar-la, en primer lloc, en la massificació en què es va veure immers el negoci del retrat fotogràfic a l'inici del segle XX i que va afectar, en major o menor mesura, els grans estudis d'origen vuitcentista. Una crisi comercial a la que es va sumar, en segon lloc, el desinterès que Pau Audouard va anar gestant pel propi negoci de la fotografia de retrat, en els anys en què va estar instal·lat a la casa Lleó Morera. Encara en aquesta perspectiva dels fets, és possible que la seva inversió en projectes aliens al gabinet constituís aquells *negocis* a què feien referència els Busquets i que van malmetre econòmicament el fotògraf. Aquest podria ser el cas, per exemple, de les patents d'aparells cinematogràfics realitzats conjuntament amb Albert Lleó Morera i Lluís Bartrina. Igualment, per bé que no en tenim constància documental, seria possible plantejar la hipòtesi per la qual Audouard hauria estat un dels

¹³⁶⁷ Aquesta informació me l'ha feta saber Teresa-M. Sala. Segons el testimoni dels Busquets el declivi d'Audouard s'explicaria per la mala marxa dels seus negocis, sense especificar quins.

inversors de la *Nova Empresa de Teatre Català* i que, segons el testimoni del mateix Gual, *acabà amb pèrdues econòmiques i morals*¹³⁶⁸. Només la informació facilitada per Rafel Areñas Tona, en un article-homenatge que el fotògraf va escriure a la revista *Lux* el 1920 en record d'Audouard, ens confirma la decadència econòmica d'aquest en els seus darrers anys de vida:

*A pesar de haber soportado durante sus últimos tiempos muchas contrariedades, vivía alegre y ricamente pobre. Era un temperamento. Prefería la gloria y la tranquilidad de espíritu a la más grande fortuna: era un artista*¹³⁶⁹.

Un dels problemes més comuns amb què es podia trobar el fotògraf era l'impagament dels retrats elaborats. És a dir, el frau, una realitat que en la segona Assemblea de Fotógrafos celebrada a València el 1908 va ser considerada aleshores una de les principals causes de la crisi que el negoci del retrat estava començant a patir¹³⁷⁰. En realitat, els impagaments havien estat una constant en el negoci del retrat fotogràfic, ja des del seu origen a la dècada de 1840. Recordem aquí, per exemple, l'article *La Retratomania* amb la caricatura del fotògraf francès Franck enxampant a un morós, o encara una altra caricatura, la de l'estudi de Joan Cantó, publicada a *Lo Xanquet* el 1874, i en què és possible llegir el principi de la frase *Se suplica se pa[ga]*¹³⁷¹. En una data més tardana, el 1911, fins i tot un *esquellot*, de *L'Esquella de la Torratxa*, explicava que [...] *l'altre dia, uns quants periodistes, pera celebrar un exit recent, varen tenir l'idea d'anarse a fer retratar. / Y diu que quan la màquina estava a punt d'enfocar, el fotògrafo, tot colcantlos, els va dir: / –Fassin el favor de mirar tots cap an aquet cartronet...El cartró ¿saben què deia? “Los encargos se pagan por adelantado”*¹³⁷². Casualitat o no, el cert és que a finals de l'any 1909, la revista *Papitu* va publicar, amb to còmic, una anècdota d'impagament a l'estudi del mateix Pau Audouard, prova que també ell era víctima dels clients fraudulents:

El Dr. C.....a, catedràtic d'aquesta Universitat, ha deixat aquest darrer curs uns quants deixebles agraits, els quals han volgut demostrar al Sr. C.....a, aquesta gratitud d'una manera digna, y en consecuencia, després de molt deliberar sobre la manera més decorosa de fer les presentalles de gratitud s'han decidit per l'oferta d'un magnífic retrat de 600 pams quadrats, pintat al oli.

La comissió nomenada al efecte visità la casa Audouard, —la més cara, perquè cal fer ben fetes aquestes coses.— “Es tracta, Sr. Audouard, de que'ns fassi una ampliació al oli, d'uns 600 pams quadrats, del retrat del nostre idolatrat professor”. A la vista de la fotografia que mostren els de la Comissió, el Sr. Audouard visiblement torbat y esgrogueït titubeja, llagrimeja y s veu obligat a asseures pera seguir les negociacions am serenitat.

La comissió surt de cal fotògraf després d'haver estipulat el preu y convinguts tots els estrenis conduients al èxit de l'empresa y tots els comentaris d'aquella jovenalla,

¹³⁶⁸ GUAL: *op. cit.*, 1957, p. 235.

¹³⁶⁹ *Lux*. Revista mensual de Arte Fotográfico, maig de 1920, pp. 6-7.

¹³⁷⁰ Sobre aquesta assemblea i la crisi del negoci fotogràfic vegeu § 8.1.1.

¹³⁷¹ *Lo Xanquet*. Almanac il·lustrat per a l'any 1873 y 1874. Barcelona: López Editor, 1874, p. 7.

¹³⁷² *L'Esquella de la Torratxa*, 31 de març de 1911, p. 14.

eren més que per lo referent al retrat, per la relació fatídica, tant poc dissimulada, que hi pogués haver entre'l catedràtic y'l retratista.

*Nosaltres sabem ben bé les causes del trasbals del Sr. Audouard y no les ocultarem als nostres lectors perquè son gracioses: Sembla que temps enrera, molt temps enrera, el catedràtic Dr. C.....a, va sentir la vanitosa pruija de lluir la seva efigie, en una tela al oli ben fastuosa, y, sense encomanarse a Deu ni al Diable va encarregar justament a la casa més cara de Barcelona un seu retrat al oli, d'uns 600 pams quadrats, el qual no anà a recullir mai més. Vet aquí explicada l'emoció del Sr. Audouard al convencers de que hi ha també una Providencia pels fotògrafs*¹³⁷³.

La manca de més dades relatives a aquest punt fa que no poguem parlar amb certesa dels problemes econòmics que va patir Audouard i que el van obligar a abandonar un local tant cotitzat com els baixos de la casa Lleó Morera. No obstant això, i analitzant el fet des d'un altre punt de vista més propi del context col·lectiu barceloní, aquest canvi d'estudi coincideix en un moment en què es van produir no pocs successos que evidenciaven el tancament d'una etapa que pertanyia, a tots els efectes, a la *fi de segle* i no pas als temps moderns propis del segle XX. La curva de descens traçada per Pau Audouard presenta, en certa mesura, moltes similituds amb els declivis d'altres retratistes importants de la fotografia europea vuitcentista.

Si agafem, una vegada més, el cas de París, trobem com la fallida econòmica era una constant dels grans gabinets retratístics, el luxe i l'ostentació dels quals sovint els empenyia a la bancarrota¹³⁷⁴. No obstant això, el cas parisenc ens permet veure també com el declivi de molts del estudis fotogràfics importants de la ciutat era la conseqüència del final d'un període històric-cultural. Ens referim aquí a l'esclat de la insurrecció revolucionària de la Comuna de París l'any 1871, que va posar fi al règim polític del Segon Imperi i, conseqüentment, a l'anomenada edat d'or dels gabinets de retrat de la ciutat. Arran d'aquests fets, Nadar, arruïnat, va abandonar el seu cèlebre i magnífic *palau* fotogràfic del Boulevard des Capucines per obrir un estudi més modest a la Rue d'Anjou¹³⁷⁵. A la vegada que Eugène Disdéri, el gran retratista de l'elit socio-econòmica d'aquest període, es va veure sacsejat per una forta crisi personal i econòmica el gener de 1872¹³⁷⁶. Malgrat intentar reflotar el negoci el 1874, el fotògraf es va traslladar a Niça i finalment, de retorn a París, va morir el 1889 en estat quasi bé de vagabund. Altres fotògrafs com el propi Franck¹³⁷⁷ van retirar-se de la professió en els anys immediatament posteriors a la Comuna —al llarg de la dècada de 1870—, demostrant així que, efectivament, a París s'estava tancant una època del negoci de la fotografia. Des d'un pla simbòlic podem considerar que un efecte

¹³⁷³ *Papitu*, 27 de novembre de 1909, p. 780.

¹³⁷⁴ Vegeu, per exemple, el cas de l'estudi de Mayer et Pierson, com a paradigma, a McCAULEY: *op. cit.*, 1994, pp. 11-12.

¹³⁷⁵ La mateixa Stéphanie de Saint Marc, biògrafa de Nadar, titula el capítol dedicat al període que va de 1871 a 1910 "Rebonds et déclins". SAINT MARC, S. *Nadar*. París: Gallimard, 2010, p. 275.

¹³⁷⁶ McCAULEY: *op. cit.*, 1985, p. 215.

¹³⁷⁷ Franck va traspasar el seu negoci al fotògraf Chalot l'any 1880. LEMAGNY, J. C.; ROUILLÉ, A. *Histoire de la photographie*. París: Bordas, 1986, [s/p].

similar va tenir l'esclat de la Setmana Tràgica l'any 1909, moment en què es considera conclòs —o gairebé— el període cultural del Modernisme.

Sens dubte, la revolta popular i les accions de caràcter antimilitarista i anticlerical que van sasejar Barcelona l'estiu de 1909 van traçar bona part d'aquesta fractura. Malgrat tractar-se d'una insurrecció que responia a la crida de milers de persones, la majoria de classe obrera, a un nou conflicte bèl·lic al Marroc promogut pel govern de Maura, el cert és que la Setmana Tràgica va ser l'evidència d'una tensió social que afectava la ciutat des de finals del segle XIX. Així, els fets de juliol de 1909 no eren més que la guspira final d'una diferenciació de classes en què, en certa mesura, els fotògrafs *retratistes* havien col·laborat, en tant que productors de les efígies dels líders polítics, econòmics i culturals de Barcelona, publicades en revistes com les promogudes per l'Editorial López¹³⁷⁸. Malgrat que la insurrecció va ser abortada, en part a partir d'una important campanya de repressió —tot i les veus reconciliadores d'intel·lectuals com Joan Maragall—, el cert és que la ciutat va quedar més fracturada que mai, evidenciant la fi d'un període que tenia les seves arrels en el vuit-cents.

A aquesta ferida cívica es va sumar la pèrdua de personatges molt pròxims a Pau Audouard, com van ser Antoni Amatller, que va morir el mateix any en què el fotògraf abandonà la casa Lleó Morera el 1910, i el propi Joan Maragall, que ho va fer un any més tard, el 1911. Paral·lelament, una altra amistat pròxima com era la d'Adrià Gual es trobava allunyat del context cultural barceloní, provant fortuna amb una nova carrera teatral a Madrid, una absència a la que es va sumar la de la seva mare Léonie Déglair, que va morir el 29 de juny de 1911, als 88 anys. Léonie vivia amb el fotògraf al número 56 de la Rambla de Catalunya i la relació d'ambdós deuria de ser estreta si tenim en compte que Audouard la va retratar en nombroses ocasions¹³⁷⁹.

Per altra banda, no cal obviar l'evidència per la qual el negoci fotogràfic iniciava un període de crisi que s'aniria aguditzant al llarg de la dècada de 1910, com a conseqüència de la massificació en el nombre d'estudis a Barcelona, i que analitzem de manera detallada al capítol § 8.1. La competència creixent afectava a molts dels fotògrafs reputats de Barcelona, com el mateix Antoni Esplugas que l'any 1911 es va querellar amb altres professionals del gremi per haver usurpat la marca d'algunes postals dedicades a la tiple Pilar Manti i que eren de la seva autoria¹³⁸⁰. No obstant això, Emili Napoleon aquell mateix any exposava a la Sala Parés un conjunt de retrats, alguns de procediments pictòrics, de membres de l'alta societat barcelonina i la premsa es referia al retratista com un exemple de la *diferencia entre el cultivador vulgar de la fotografia y el artista enamorado del retrato*, ja que alguns dels seus retrats oferien *las líneas de un Greco, de un Pantoka ó de un Antonio Moro*¹³⁸¹.

¹³⁷⁸ Sobre les representacions fotogràfiques de les classes socials barcelonines i de l'espai urbà en els anys immediatament anteriors i posteriors a l'esclat de la Setmana Tràgica vegeu CALAFELL: *op. cit.*, 2009, pp. 41-55.

¹³⁷⁹ GARCÍA FELGUERA: *art. cit.*, 2010, p. 8.

¹³⁸⁰ *El Noticiero Universal*, 30 de març de 1911, p. 2.

¹³⁸¹ *El Noticiero Universal*, 3 de juny de 1911, p. 2.

El 1910 el negoci de la fotografia estava format per uns seixanta-quatre fotògrafs –o cases fotogràfiques– però, en canvi, Barcelona comptava amb una vuitantena d'estudis ja que alguns d'aquests professionals regentaven nombrosos tallers a la vegada. Aquest era el cas de Francisco Amer que tenia estudis als carrers Marquès del Duero, Carme i Pelai; Francisco Baños a Consell de Cent i al carrer Ramon i Cajal de Gràcia; Ignasi Busquets a Fontanella i a la Ronda Sant Antoni; Juan Fabregat al carrer Canuda i a la Rambla de Sant Josep; el fotògraf Manetes que tenia estudi a Ronda Sant Antoni, Consell de Cent i Rambla Catalunya; Mariné a Pelai i Carme; i, segurament, el cas més important, el de José Alonso que tenia gabinets de retrat al carrer Pelai, al Passeig de Sant Joan, al carrer Trafalgar, a la Ronda de Sant Pere, al barri de Gràcia i a l'Hospitalet. Aquesta multiplicació de tallers en forma de *sucursals* contrastava amb l'unicitat dels gabinets vuitcentistes com així succeïa amb Napoleon, Esplugas o, evidentment, el mateix Audouard¹³⁸².

En aquest context, resulta evident que des de principis de 1910 Pau Audouard no va poder seguir fent front al cost econòmic que li suposava el lloguer dels baixos de la casa Lleó Morera. Des d'aleshores, i segurament a instància del fotògraf, el Cercle Artístic va passar a ser el nou llogater de l'espai. El trasllat a la casa Lleó Morera es va comunicar als socis en una reunió extraordinària celebrada el 7 de març de 1910 –en què hi va assistir Rafel Areñas, deixeble d'Audouard–. L'entitat buscava local des del mes de gener d'aquell any i, poc després, el mes de febrer, Audouard, en qualitat de soci, va ser el responsable de fotografiar el ball anual del Cercle celebrat als salons de la Maison Dorée¹³⁸³. Per tant, en aquest període de temps es va gestar, amb tota probabilitat, el traspàs del local entre el fotògraf i l'entitat.

El Cercle Artístic volia aprofitar les condicions excepcionals de l'emplaçament per donar una empenta a la institució. És per això que es va instal·lar un casino a la part superior del local, de la mateixa manera que a la resta dels baixos es van agenciar sales de reunió i de lectura, un bar i un gran saló de festes on hi hauria instal·lada una exposició permanent d'art. La part subterrània del local compliria, entre d'altres, les funcions d'aula per a dibuix i pintura¹³⁸⁴. Finalment, la nova seu del Cercle Artístic va ser inaugurada el 22 de maig i en els dies posteriors es van celebrar un banquet de gala, un ball d'etiqueta, així com diversos concerts¹³⁸⁵, prova de la importància donada al local.

L'entitat artística va estar instal·lada als baixos de la casa Lleó Morera fins el 1914, any en què Albert Lleó Morera, que n'era soci, instà a aquesta a abandonar el local. El gest venia, a més a més, precedit per una sèrie de desencontres econòmics entre el propietari de l'immoble i el cercle, donat que el primer reclamava del segon un deute de 4.900 pessetes i un dipòsit de 5.000 en cas que la institució desistís a continuar a la casa¹³⁸⁶. El resultat del

¹³⁸² *Anuario Riera España*. Barcelona: Centro de Propaganda Mercantil, 1910, vol. 1, pp. 924-925.

¹³⁸³ MARÍN: *op. cit.*, 2006, p. 53.

¹³⁸⁴ *Ibid.*, p. 52.

¹³⁸⁵ *Ibid.*, p. 54.

¹³⁸⁶ *Ibid.*, p. 64.

conflicte va acabar amb el trasllat del Cercle Artístic a una nova seu situada al número 33 de la Rambla de Catalunya i amb el fabricant de pianos Paul Izabal com a nou llogater dels baixos, després del pas efímer del Círculo de Bellas Artes o la Casa América¹³⁸⁷.

Els baixos de la casa Lleó Morera el 1916. Agrupació Fotogràfica de Catalunya.

De manera paral·lela a la instal·lació del Cercle Artístic en el local de la casa Lleó Morera, Pau Audouard va obrir un nou gabinet fotogràfic al número 273 del carrer Mallorca. Es tractava d'un immoble projectat l'any 1903 per l'arquitecte Bonaventura Bassegoda i propietat d'Amadeo Maristany¹³⁸⁸. Presumiblement, el fotògraf va instal·lar el negoci als baixos de l'edifici, formats per un entresol i un semi-sòtan, ambdós mirant al carrer a partir de tres conjunts d'obertures. Seguint el plànol d'aquest primer nivell de l'edifici, l'espai era cenyit i profund. Comptava amb diverses zones destinades a magatzem, amb una d'especialment ampla a la part posterior que venia seguida d'una extensió de jardí. És possible que el saló que donava al carrer Mallorca fos usat com a estança d'espera mentre que les dependències del cos central complissin funcions de laboratori. La zona espaiosa i el jardí, situats al fons del pis, eren, amb tota probabilitat, els espais reservats per a l'elaboració dels retrats.

¹³⁸⁷ *La Vanguardia*, 16 de juny de 1916, p. 4.

¹³⁸⁸ AMA, Foment, Obres particulars, expedient núm. 426 AG.

Pau AUDOUARD, Autoretrat, probablement a l'estudi del carrer Mallorca, c. 1910. Col·lecció Rafel Marquina.

Una de les primeres referències de l'activitat del nou taller, d'entre les poques que hem pogut localitzar, data del 3 d'abril de 1910¹³⁸⁹, amb escassa publicitat que es va repetir al llarg del mes i que deia *Audouard, fotógrafo, Mallorca 273*¹³⁹⁰. Igualment, poques setmanes més tard, el fotògraf va publicar un anunci a *La Vanguardia* sol·licitant un bon retocador de clixés per al seu estudi¹³⁹¹. Així, exceptuant una sèrie d'entrades més o menys periòdiques en diaris com la mateixa *La Vanguardia*, segurament l'anunci més destacable és el que Audouard va publicar durant el mes de juny de 1910, dedicat a promocionar el procediment instantani *Maxleer*, que *permite retratar sin dificultad á los niños más traviesos*¹³⁹².

Pel que fa a la producció d'Audouard d'aquest període, les fotografies del ball de disfresses del Cercle Artístic celebrat el febrer de 1910 a la Maison Dorée són, precisament, un dels darrers treballs que el fotògraf va realitzar estant encara instal·lat als baixos de la casa Lleó Morera. En aquest sentit, diversos artistes van prestar la seva col·laboració en l'organització del ball, com per exemple Galofre Oller, que es va proposar per retratar a una senyora elegida entre els assistents¹³⁹³. Pau Audouard, per la seva banda, va ser l'encarregat de

¹³⁸⁹ *El Noticiero Universal*, 3 d'abril de 1910, p. 1.

¹³⁹⁰ *La Vanguardia*, 3 d'abril de 1910, p. 3. L'anunci es repeteix en dies com el 4 i el 10 d'abril.

¹³⁹¹ *La Vanguardia*, 20 de maig de 1910, p. 12.

¹³⁹² *El Noticiero Universal*, 16 de juny de 1910, p. 1.

¹³⁹³ *La Vanguardia*, 6 de febrer de 1910, p. 5.

fotografiar les senyores i senyoretetes que ho desitgessin, oferint una còpia gratuïta del retrat a cadascuna d'elles. Amb aquest objectiu, Audouard va improvisar un taller fotogràfic en el primer pis del restaurant, *con mucho chic*¹³⁹⁴, i gairebé a l'endemà mateix el retratista ja tenia preparada l'exhibició de les fotografies a la casa Lleó Morera. Precisament, l'exposició dels retrats a l'estudi, en un moment en què ja estava decidit l'abandó del local, va suposar una de les darreres notícies relatives a l'activitat professional d'Audouard:

*En el vestíbulo del local del paseo de Gracia donde está instalada la fotografía del señor Audouard, se hallan expuestos los retratos de las señoras y señoritas que concurrieron al baile organizado por el Círculo Artístico el pasado Carnaval en los salones de la Maison Dorée. Como recordarán nuestros lectores, por la información que de él publicamos, el señor Audouard instaló en el primer piso de aquella un pequeño gabinete con el objeto de poder retratar, durante la fiesta, á las personas que desearon conservar el recuerdo de la misma. La idea fue excelentemente acogida, ya que la gran mayoría de las señoras, aceptando la galante invitación de los organizadores del baile, pasó por el improvisado taller con el fin de retratarse. Las fotografías son preciosas, constituyendo algunas de ellas verdaderos cuadros, por lo que no es de extrañar que cuantos las han visto celebren el arte y la gracia con que están hechas*¹³⁹⁵.

Instal·lat al carrer Mallorca, Audouard, que també es mantenia com a soci de l'Ateneu Barcelonès¹³⁹⁶, va seguir fotografiant els diferents balls organitzats pel Cercle Artístic, al menys, i a jutjar pels anuncis publicats pel propi fotògraf, encara al llarg de 1910: *AUDOUARD Fotógrafo. Mallorca, 273 (entre paseo de Gracia y Claris). En obsequio á las señoras que asistan al baile del "Círculo Artístico" tendrá abiertos sus talleres hasta la una de la noche*¹³⁹⁷.

Per altra banda, Audouard va continuar publicant a *La Ilustració Catalana*, per bé que moltes de les fotografies havien estat realitzades amb anterioritat, en l'estudi de la casa Lleó Morera i, fins i tot, en el de la Gran Via. És a dir, que la seva presència en aquesta revista venia donada, sobretot, pel treball realitzat en els seus anys de zènit com a *retratista*¹³⁹⁸. En relació a aquest punt, resulta discursivament molt metafòric el fet que la majoria de les fotografies responien a la necessitat d'il·lustrar, sovint amb un retrat a pàgina sencera a la portada, la notícia de la mort d'algunes de les personalitats més rellevants de la societat

¹³⁹⁴ *La Vanguardia*, 9 de febrer de 1910, p. 6: [...] *Desde las diez y media empezaron á acudir los invitados, siendo recibidas las señoras con muestras de aprobación por el gusto y elegancia de sus peinados. El baile comenzó á los acordes de los valeses; las parejas se movían deslizandose acompasadamente sobre el parquet, otras entretanto subían al primer piso donde el señor Audouard había improvisado con mucho chic un gabinete fotográfico con el objeto de que las señoras pudiesen conservar como recuerdo de la fiesta, un retrato y las placas fueron recogiendo muchas caras preciosas [...]*.

¹³⁹⁵ *La Vanguardia*, 10 de març de 1910, p. 5.

¹³⁹⁶ *Sessió Pública Inaugural del Curs Acadèmic de 1910 a 1911*. Barcelona: Ateneu Barcelonès, 13 de desembre de 1910, p. 52.

¹³⁹⁷ *La Vanguardia*, 2 de juny de 1910, p. 1.

¹³⁹⁸ Vegeu, per exemple, l'ús d'un retrat de Joaquim Malats amb motiu de la interpretació d'aquest de la suite *Ibèria* d'Albéniz al Palau de la Música el març de 1910. *La Ilustració Catalana*, 20 de març de 1910, p. 182.

barcelonina com Josep Masriera, mort el 31 de gener de 1912¹³⁹⁹, el dibuixant Francesc Sardà, mort el 5 de maig del mateix any¹⁴⁰⁰, o Joaquim Malats, mort el 23 d'octubre també de 1912¹⁴⁰¹. Constituïen una excepció algunes fotografies pertanyents a l'escena teatral local i que formaven part de la dinàmica de treball que el propi Audouard havia anat desenvolupant en els anys precedents, arran de la seva col·laboració amb la Nova Empresa de Teatre Català, com el retrat, publicat a pàgina sencera, de l'actriu Emília Baró, en l'obra *Verge Folla* de Bataille¹⁴⁰² o la *magnífica col·lecció* –tal i com la qualificava la revista– de fotografies de l'obra d'Àngel Guimerà *Saynet Trist*, publicades a *La Il·lustració Catalana* el maig de 1910¹⁴⁰³. També el suplement *Feminal* va publicar, en el període que va de 1910 a 1914, algunes fotografies d'Audouard, com els retrats de la senyoreta Moner i el doctor Barraquer¹⁴⁰⁴, o els de Mercè Batlló i Joan Marimon¹⁴⁰⁵, sovint per il·lustrar la notícia de nous casaments barcelonins. Per bé que també el fotògraf va publicar alguna composició de caràcter més artístic, com la fotografia *Sentors de Primavera*, que es va convertir en la portada del número de *Feminal* publicat el 24 de març de 1911¹⁴⁰⁶.

Finalment, en aquests anys al carrer Mallorca, Pau Audouard va organitzar una mostra de la seva obra a la nova Casa Reig, amb motiu de la seva inauguració l'octubre de 1910. Ho va fer a la vegada que Josep Triadó, i es tractaria de la darrera exposició que tenim documentada del fotògraf:

*El nuevo salón de exposiciones de la “Casa Reig” ha sido inaugurado con una de estudios de don José Triadó, y con la de una serie de fotografías de don Pablo Audouard. [...] Las fotografías expuestas por el señor Audouard están ejecutadas iluminado el modelo con luz eléctrica, y todas ellas son de verdadero interés por la dulzura del modelado, resultante de la riqueza de medias tintas*¹⁴⁰⁷.

7.1.2. La Galeria Audouard als grans magatzems *El Siglo*

Durant el mes de gener de 1914, es va començar a publicar una sèrie d'anuncis que comunicaven l'obertura imminent de la galeria Audouard als grans magatzems *El Siglo*: *Próxima inauguración de la Gran Galería Fotográfica. Dirección artística de Don Pablo Audouard*¹⁴⁰⁸. A mitjans de febrer ja s'anunciaven els tallers fotogràfics, que es trobaven en ple funcionament en el tercer pis de l'establiment:

¹³⁹⁹ *La Il·lustració Catalana*, 11 de febrer de 1912, portada.

¹⁴⁰⁰ *La Il·lustració Catalana*, 12 de maig de 1912, p. 5.

¹⁴⁰¹ *La Il·lustració Catalana*, 3 de novembre de 1912, portada.

¹⁴⁰² *La Il·lustració Catalana*, 6 de novembre de 1910, p. 8.

¹⁴⁰³ *La Il·lustració Catalana*, 1 de maig de 1910, p. 5.

¹⁴⁰⁴ *Feminal*, 30 de gener de 1910, p. 8.

¹⁴⁰⁵ *Feminal*, 30 d'octubre de 1910, p. 7.

¹⁴⁰⁶ *Feminal*, 24 de març de 1911, portada.

¹⁴⁰⁷ *La Vanguardia*, 28 d'octubre de 1910, p. 4.

¹⁴⁰⁸ *La Vanguardia*, 26 de gener de 1914, p. 10.

*Gran Galería Fotográfica. Dirección artística: Audouard. Ascensores hasta la entrada de sus espaciosos y bien dispuestos locales. Precios muy económicos. – Fotografías artísticas con luz natural y de arco voltaico. Procedimientos pigmentarios –Carbones-Gomas-Oleotintas-Acuarelas-Esmaltes-Ampliaciones, etc. / Importante: Se pueden obtener pruebas y ampliaciones del archivo de clichés de la antigua casa AUDOUARD (desde el año 1879)*¹⁴⁰⁹.

Amb tota seguretat, la Gran Galería Fotográfica dirigida per Pau Audouard era el primer servei d'aquest tipus que oferien els magatzems *El Siglo*, des de la seva obertura el 1878, i que venia a sumar-se a d'altres com el cafè-bar, el saló de lectura i escriptura o el telègraf públic¹⁴¹⁰.

Des de ben el principi, la fotografia va formar part de la mercaderia comercialitzada per aquests establiments. En un principi, al *Siglo* era possible trobar cartolines per a fotografies¹⁴¹¹, però amb l'expansió de la indústria fotogràfica al llarg de les dècades de 1880 i 1890, beneficiada pel creixement del nombre de fotògrafs *amateurs*, que a la vegada es va multiplicar gràcies a la modernització dels aparells, els grans magatzems van començar a ampliar el seu catàleg de productes. El 1903, per exemple, s'hi podia adquirir trípodes, premses, retocadors, rodets per a fer proves en esmalt, així com aparells *Folding* i càmeres de mà, aparells estereoscòpics, objectius acromàtics i rectilinis i, finalment, targetes postals *celloidina* en colors¹⁴¹². Productes, tots ells, pensats per al fotògraf amateur. L'oferta es va anar ampliant amb el pas dels anys, fins al punt de comptar amb productes de les principals marques fotogràfiques europees i nord-americanes com Cosmos, Kodak, Goerz, Lumière, Guilleminot, Otto, entre d'altres¹⁴¹³.

Per altra banda, durant molt temps els grans magatzems *El Siglo* s'havien relacionat a l'estudi fotogràfic de Joan Martí, que tenia la seva galeria a la part superior a l'establiment comercial, al número 5 de la Rambla dels Estudis, com així el propi retratista s'encarregava de publicitar: *Retratarse en la gran fotografía [...] (encima los almacenes del Siglo)*¹⁴¹⁴. Martí comptava, a més, amb un conjunt d'aparadors en el pati principal dels grans magatzems on hi exposava de manera regular els retrats sortits del seu taller. En alguns casos, fins i tot, va arribar a exhibir retrats de membres de la família reial com així va ser el gener de 1889, després de la celebració de l'Exposició Universal de Barcelona l'any anterior:

¹⁴⁰⁹ *La Vanguardia*, 22 de febrer de 1914, p. 24. El taller va quedar obert, oficialment i segons l'anunci en premsa, el 16 de febrer: *Queda abierta al público la Gran Galería Fotográfica* (tercer piso). *Dirección Artística: Audouard* [sic] [...]. [*La Vanguardia*, 16 de febrer de 1914, p. 11].

¹⁴¹⁰ *Dietario de los Grandes Almacenes El Siglo*. Barcelona: Grandes Almacenes El Siglo, 1915, [s/p].

¹⁴¹¹ *La Vanguardia*, 22 de desembre de 1885, p. 5: *Se ha publicado el número 80, correspondiente al 20 del actual, de El Siglo, órgano de los grandes almacenes del mismo título. El sumario de materias es el siguiente: [...] 11. Cartón de fotografías.*

¹⁴¹² *La Vanguardia*, 16 de maig de 1903, p. 4.

¹⁴¹³ Vegeu, per exemple, la publicitat feta pels grans magatzems al diari *La Tribuna* al llarg del mes d'octubre de 1905.

¹⁴¹⁴ *Diari de Barcelona*, 14 de febrer de 1896, p. 1909.

*Muy en breve expondrá el reputado fotógrafo D.J. Martí en los elegantes escaparates del patio principal del grandioso establecimiento de El Siglo los retratos de los infantes don Antonio y doña Eulalia. / El sr. Martí ha obtenido de SSAA la singular distinción de que honraran con su visita tan importante establecimiento que ha tiempo viene siendo el más favorecido de los de su clase en Barcelona. / Los infantes quedaron muy complacidos de su visita á la fotografía del Sr. Martí, á cuyo artista tributaron elogios por lo bien montado que tiene su establecimiento, que compite con ventaja con los mejores de Madrid y de París*¹⁴¹⁵.

Joan Martí va romandre en el local fins el 1898, any en què el fotògraf va traslladar el seu estudi al número 9 de la mateixa Rambla dels Estudis, en l'immoble en què es trobava la Reial Acadèmia de Ciències i Arts¹⁴¹⁶.

Pel que fa a la galeria d'Audouard, i a diferència del cas de Joan Martí, aquesta formava part del conjunt de serveis oferts pels mateixos magatzems. L'estudi fotogràfic tenia, no obstant això, les seves arrels en els diferents gabinets regentats fins aleshores pel propi Audouard, en els seus anys d'esplendor professional, tal i com el mateix fotògraf ho feia constar en la publicitat. Igualment, la gama, àmplia, de procediments que el taller ofería era el resultat de la trajectòria dilatada del retratista, amb una atenció especial per aquelles tècniques més pròpies de la fotografia artística, com podien ser gomes i carbons. Des de l'obertura del taller el febrer de 1914, el fotògraf va continuar anunciant la seva galeria al llarg de l'any, fent saber que aquesta estava *montada con los últimos adelantos para la rápida y perfecta ejecución de toda clase de trabajos fotográficos de precios sumamente reducidos*, i oferint *retratos artísticos y económicos fets amb novísimos procedimientos*¹⁴¹⁷. Des d'aleshores, i per primera vegada, valors com l'economia dels retrats o la rapidesa en la seva execució i disponibilitat, pautaven l'activitat fotogràfica del taller d'Audouard.

Un dels productes que sabem segur que Audouard va promoure des del seu establiment dels grans magatzems *El Siglo*, i que va resultar un èxit comercial a jutjar per la nombrosa publicitat feta pel retratista, va ser una nova modalitat de fotografia animada impresa en format de postal. En tenim constància perquè, més enllà de la publicitat, entre el grup d'autoretrats de Pau Audouard conservats a la col·lecció Rafel Marquina se'n troba, precisament, un del fotògraf amb rostres diversos que van de la seriositat a la paròdia. Aquesta tipologia d'imatge, comercialitzada a Barcelona sota la mateixa referència de *fotografies animades*, consistien, com el mateix fotògraf publicitava, en:

[...]Verdaderos retratos vivientes sobre una tarjeta postal sin mecanismo alguno. Se ríen, gesticulan y cambian de expresión con sólo orpimir el borde de la cartulina, presentando á nuestra vista todos los movimientos que la persona hizo al ser fotografiada. / Nada como estos retratos para conservar el recuerdo de los seres

¹⁴¹⁵ *El Noticiero Universal*, 18 de gener de 1889, p. 2.

¹⁴¹⁶ *Guía General de Cataluña*. Barcelona: Antonio López, 1898, p. 827.

¹⁴¹⁷ Vegeu per exemple *La Vanguardia*, 16 de març de 1914, p. 10; *Ibid.*, 20 de novembre de 1914, p. 15.

queridos. Es completamente nuevo y original. No se asemeja á nada de lo conocido.
PRECIO UNICO- TRES RETRATOS 5 PESETAS¹⁴¹⁸.

Pau AUDOUARD, Autoretrat, 1915-1917. Col·lecció Rafel Marquina.

El procediment va ser ideat pels nord-americans Gabriel Felsenthal, Alexander S. Spiegel i Robert Glendinning, originaris de Chicago, i la patent a Espanya del procediment va ser registrada l'abril de 1915 sota la referència de *Un aparato de sistema perfeccionado para impresionar y proyectar vistas animadas*¹⁴¹⁹. Entre aquesta data i la de l'anunci anterior, Audouard va adquirir el dret de comercialitzar el que vindria a ser una tipologia d'imatge, a mig camí entre la fixació i l'animació, pròxim al concepte d'holograma, i que, en tot cas, relligava el fotògraf amb les seves experiències anteriors entorn la imatge animada, tant amb Benjamín Miralles, primer, com amb Albert Lleó Morera i Claudi Baradat, més tard (§ 6.3.3). Al llarg de tot l'any 1916 Audouard continuava oferint aquest producte, *de grandioso éxito*¹⁴²⁰, i així va ser al menys fins l'estiu de 1917, data de la darrera publicitat que hem trobat i en què el fotògraf especificava: *a pesetas 1,50 la primera prueba y pesetas 0,90 cada reproducción*¹⁴²¹.

¹⁴¹⁸ *La Vanguardia*, 17 de setembre de 1915, p. 16.

¹⁴¹⁹ FELSENTHAL, G; SPIEGEL, A. S.; GLENDINNING, R. *Un aparato de sistema perfeccionado para impresionar y proyectar vistas animadas*. Chicago, 10 d'abril de 1915. Patentes de Invención. Ministerio de Fomento. Dirección General de Agricultura, Industria y Comercio, expediente núm. 60. 106.

¹⁴²⁰ *La Vanguardia*, 4 de setembre de 1916, p. 10.

¹⁴²¹ *La Vanguardia*, 13 d'agost de 1917, p. 10.

Pau AUDOUARD, Retrat d'una noia, c. 1914.
Col·lecció particular

L'activitat de l'estudi va anar, igualment, vinculada a les campanyes promocionals dels mateixos grans magatzems, com podia ser amb tota la gama de productes relacionats amb les primeres comunions. Així, enmig d'un anunci a pàgina sencera d'*El Siglo* de novetats d'estiu i, entre elles, d'articles per a la primera comunió, el fotògraf anunciava: *Galería Fotográfica (3er piso): Retratos para Primera Comunió. Dirección artística: Audouard*¹⁴²². Les fotografies de primeres comunions es sumaven a l'activitat retratística més comuna que Audouard va anar realitzant en el taller dels grans magatzems *El Siglo*, com podien ser retrats de *posades de llarg*, de militars o de matrimonis recents casats. Pel comú, es tracta de retrats corrents que destaquen per una renovada presència d'ambientació, essent precisament l'absència d'atrezzo una de les característiques més personals de l'obra anterior d'Audouard. És per aquest motiu –per l'estandarització dels retrats segons les convencions del mercat– que només en comptades excepcions, i molt especialment a l'inici d'aquest estudi, els treballs sorgits d'*El Siglo* van ser motiu de notícia en premsa:

En els aparadors de El Siglo hi han exposats nou retrats de gran tamany, i que apesar de ser més de la mida natural, no son ampliacions sino directes, lo qual fa honor al director dels tallers fotogràfics de la casa del senyor Audouard, dels

¹⁴²² *La Vanguardia*, 9 de maig de 1917, p. 18.

individuus que componen el Consell de la Mancomunitat. / Molt ens plau poder consignar axò, mes, donat el bon gust que acredita les instal·lacions dels aparadors de El Sigloà creiem que si hi haguessen posat alguna bandera o cinta barrada hauria cridat més la atenció. / Tot passant l'altre dia pel davant dels retrats vaig sentir un que deia:

*Jo no sé qui deuen ésser
Aquests senyors retratats,
Però siguin els que siguin
Se veu que son uns grans caps¹⁴²³.*

Des de l'entrada de Pau Audouard, el 1914, i fins a principis de 1920, els grans magatzems van comptar amb el seu propi estudi, d'on, per altra banda, van formar-se nous fotògrafs barcelonins. En relació a aquest punt, cal recordar que un dels pioners del cinema català, Ricard Baños, havia treballat com a cap de la secció de fotografia *El Siglo*, abans de viatjar cap a París per aprendre l'art del cinema¹⁴²⁴. Un d'aquests empleats de la galeria d'*El Siglo*, d'entre els que podem posar nom i cognom, va ser Manuel Sendra. Aquest era segon vocal de la junta directiva del Centro Artístico de Oficiales Fotógrafo i tenim notícia d'ell gràcies al fet que l'estiu de 1917 sota la direcció d'Audouard–, Sendra va obtenir 15 dies de vacances, *ademas del descanso en domingo y días festivos por la tarde*, tal i com així ho especificava el butlletí del mateix sindicat, immers com estava aquest en la lluita del descans dominical pels treballadors dels diferents establiments de fotografia de Barcelona¹⁴²⁵. També com a empleat de la galeria trobem al fotògraf E. Vial, que l'any 1922 va succeir els Areñas en la direcció de l'estudi del carrer Hospital –que passaria des d'aleshores a dir-se *Studi Vial*, després d'haver treballat en els gabinets dels Napoleon, del mateix Pau Audouard i en l'estudi fotogràfic dels grans magatzems *El Siglo*¹⁴²⁶.

Firma El Siglo Galería Fotográfica, 1914. Col·lecció particular

¹⁴²³ *L'Hereu*, 9 de juny de 1914, p. 376.

¹⁴²⁴ Baños va entrar a treballar com a aprenent de la secció de fotografia el 1891, a l'edat de nou anys. Un cop va convertir-se en cap de secció va entrar en contacte amb Enric Huet, el delegat a Barcelona de la casa Gaumont i contacte que li serviria per a formar-se com a cineasta. DE LASA, J. F. *Aquell primer cinema català. Els germans Baños*. Barcelona: Departament de Cultura, 1996, pp. 19-22.

¹⁴²⁵ *Boletín del Centro Artístico de Oficiales Fotógrafos*, agost de 1917, p. 9.

¹⁴²⁶ Vegeu l'anunci del mateix fotògraf a *La Vanguardia*, 2 de juliol de 1922, p. 10.

A finals de 1917 Pau Audouard va abandonar la direcció d'aquesta galeria fotogràfica. No obstant això, el taller d'*El Siglo* va continuar actiu sense ell, com així ho prova la nombrosa publicitat que de les galeries es va anar fent des de l'any 1918¹⁴²⁷. Fins i tot, l'espai va funcionar, en alguna ocasió, com a sala d'exposició d'obres d'art¹⁴²⁸. Per la seva banda, Audouard va engregar el que seria el seu sisè i darrer estudi fotogràfic, aquesta vegada, però, intentant recuperar la individualitat artística del fotògraf, diluïda fins aleshores en el nom dels grans magatzems més populars de Barcelona. El desembre de 1917, el *Noticiero Universal* publicava una petita ressenya del nou gabinet de Pau Audouard al número 89 del Passeig de Gràcia, a tocar de la Diagonal i que, per uns moments, semblava fer renéixer la reputació del fotògraf:

En el Paseo de Gracia, junto á la calle de Provenza, ha inaugurado sus talleres el conocido fotógrafo D. Pablo Audouard.

Audouard es un verdadero artista, de un gusto depurado y de una singular maestría. La fotografía en sus manos pierde la sequedad de todo procedimiento mecánico para convertirse en arte. Sus obras tienen un sello especial de elegancia, un carácter de distinción refinadísimo. La exposición que hemos visitado de sus obras demuestra además el progreso á que ha llegado el arte fotográfico y los varios y originales procedimientos que emplea Audouard. Algunas de sus fotografías imitando los dibujos al carbón, los aguafuertes, etc., son verdaderas preciosidades¹⁴²⁹.

Sembla evident que els anys que Audouard va treballar a *El Siglo* li van aportar una estabilitat econòmica important, si més no, la necessària per abandonar els grans magatzems i embarcar-se en un nou estudi fotogràfic propi. Malgrat que en el moment de fer el salt Barcelona comptava amb un total de noranta estudis fotogràfics actius, Pau Audouard va poder tornar a instal·lar-se al Passeig de Gràcia, una via que, tot i la massificació del negoci, encara resultava força exclusiva per a tenir-hi un gabinet de retrat. De fet, només Antoni Esplugas hi tenia instal·lat el seu, al número 115, un cop passada la Diagonal.

Fixant-nos només en el centre de Barcelona, punts com la Plaça de Catalunya o, especialment, el carrer Pelai eren els nuclis principals on es concentraven els tallers de retrat més importants. Malgrat que també carrers de l'Eixample com Mallorca, Aribau, Aragó, Balmes o la Rambla de Catalunya comptaven amb alguns gabinets com els de Baguñá i Cornet, els de Ricardo Caballé i F. Oliva, el de Gambús Mispoulet, el de Francisco Isart i Pedro Masdeu o el de Gerardo Monforte, respectivament. En aquest entramat urbà també tenien estudi algunes de les persones més pròximes a Pau Audouard com Adolf Mas, el taller del qual estava al número 277 del carrer Rosselló, o Rafel Areñas que comptava amb dos gabinets fotogràfics, un al número 251 del carrer Diputació i un altre al número 179 del carrer València¹⁴³⁰.

¹⁴²⁷ Vegeu per exemple l'anunci publicat a *La Vanguardia*, 23 d'abril de 1918, p. 18.

¹⁴²⁸ *La Vanguardia*, 4 de maig de 1920, p. 5: *Almacenes El Siglo. Exposición permanente de cuadros antiguos y modernos en los salones del tercer piso (Galería Fotográfica), Sección de Curiosidades (tercer piso)*.

¹⁴²⁹ *Noticiero Universal*, 12 de desembre de 1917, p. 4

¹⁴³⁰ *Anuario Riera España*. Barcelona: Bailly-Baillière/Riera, 1918, vol. 1, pp. 1932-1933.

No obstant això, l'estatus professional recobrat va durar escassament un any ja que Pau Audouard va morir el 12 d'octubre de 1918 a l'edat de 62 anys a causa d'una pneumònia¹⁴³¹. La notificació de la seva mort al registre civil la va fer Esteban Català de qui ignorem si es tractava d'un treballador de l'estudi del fotògraf malgrat que gràcies a l'expedient de defunció sabem que, aleshores, Audouard vivia al número 760 de la Gran Via, allunyat del centre¹⁴³². Amb tota probabilitat, Pau Audouard va ser víctima de la pandèmia de grip que va afectar aquell any 1918 a moltes ciutats europees i, entre elles, Barcelona. Una epidèmia que va resultar funesta per altres fotògrafs de la ciutat com José Nyssen¹⁴³³ i F. Oliva que, tal i com informava el butlletí del Centro Artístico de Oficiales Fotógrafos unes línies després de donar compte de la mort del *decano de los maestros* Audouard (v. § 8.1.1), *también comunicamos la muerte de los fotógrafos Sres. Nyssen y Oliva (víctimas de la epidemia que tantos estragos ha causado). Reciban sus desconsoladas familias en nombre del Centro y particularmente nuestro más sentido pésame*¹⁴³⁴.

Malgrat la defunció d'Audouard, l'estudi del carrer Mallorca va seguir funcionant durant un temps, a jutjar pel registre comercial dels anuaris *Riera* de 1919, 1920, 1921 i 1922¹⁴³⁵. Mentre que en casos com el de José Nyssen, el taller fotogràfic va romandre obert sota el nom comercial de *Vídua de José Nyssen*¹⁴³⁶, la referència d'*Audouard* va continuar intacta al menys durant quatre anys, fent valer un *nom* que era sinònim de tradició fotogràfica a Barcelona, malgrat l'evident decadència professional en què aquest s'havia vist sotmès en els darrers anys, seguint la pauta marcada per la massificació del negoci del retrat a la ciutat.

7.2. De fotògraf a dramaturg

De manera paral·lela a tot el declivi professional viscut per Audouard, el fotògraf va iniciar una petita carrera com a dramaturg diletant, sota el pseudònim de Joan Aler. Després dels treballs per a la Nova Empresa de Teatre Català, Audouard va seguir actiu en el cercle format per Adrià Gual i, entre d'altres, el seu gendre Rafel Marquina. Un ambient que segurament el va animar a escriure les seves primeres obres teatrals en els anys immediatament posteriors a l'abandó dels baixos de la casa Lleó Morera. No per casualitat, els textos de Joan Aler tenen la qüestió del diner com a problemàtica principal de l'acció, considerat aquest com una perversió de les virtuts i l'honestedat dels éssers humans. Una

¹⁴³¹ Vegeu l'esquela a *La Vanguardia*, 10 de desembre de 1918, p. 17.

¹⁴³² AMA, Registre Defuncions Any 1918, registre núm. 1223. Vull donar les gràcies a la María de los Santos García Felguera per haver-me facilitat la partida de defunció de Pau Audouard.

¹⁴³³ José Nyssen Fló va morir el 16 d'octubre a Sant Gervasi. Vegeu l'esquela a *La Vanguardia*, 14 de novembre de 1918, p. 2.

¹⁴³⁴ *Boletín del Centro Artístico de Oficiales Fotógrafos*, novembre de 1918, p. 164.

¹⁴³⁵ *Anuario General de España*. Barcelona: Bailly-Baillière/Riera, 1919, vol. 2, p. 2021; *Ibid.*, 1920, p. 2065; *Ibid.*, 1921, p. 2078; *Ibid.*, 1922, p. 2094.

¹⁴³⁶ *Ibid.*

realitat passada a escena i que segurament tenia els seus orígens en les experiències viscudes pel propi fotògraf.

7.2.1. L'escena teatral com a refugi

Poc temps abans de l'abandó de la casa Lleó Morera, Audouard ja s'havia mostrat intensament implicat amb diverses iniciatives teatrals que van tenir lloc a Barcelona a finals de la dècada de 1900. Així, per exemple, a més a més d'establir relació amb Adrià Gual i de col·laborar amb la Nova Empresa de Teatre Català, el fotògraf va adherir-se a diverses causes com la funció teatral organitzada per estudiants de la Facultat de Medicina el gener de l'any 1908¹⁴³⁷. Sens dubte, la seva condició de fotògraf de la Nova Empresa de Teatre Català va reforçar la integració d'Audouard en el cercle teatral format per Adrià Gual i Rafel Marquina fins a convertir-se en un personatge més de la quotidianitat dels escenaris barcelonins, com així ho testimonien les cròniques periodístiques de l'època:

*Es setmana de baralles. A Romea s'han barallat y dit el nom de la àbestia odiada per Mahomaà, en Giménez, en Gual y el senyor Oller. Diuen que's vancreuar epítets que la Lliga del bon mot hauría condemnat, furiosament, si'ls hagués sentit. / Sembla que'l senyor Oller, se va encarar, vermell com un pebrot, amb en Giménez, y li va dir: Si vostè es un divo, jo també'n soc de divo. Divo dels novelistes catalans! Bó! / L'Audouard [sic], al sentir això, diu que's va posr a cantar: àCasta diva, que in argenta!...à [...]*¹⁴³⁸.

En aquest sentit, l'interès que Audouard va tenir pel teatre durant el període que podríem considerar de la seva decadència com a fotògraf –entre 1910 i 1918–, es va definir precisament en el període precedent, en els anys en què aquest va estar a la casa Lleó Morera. Així ho prova la mateixa relació que Audouard va mantenir amb Adrià Gual, gestada amb anterioritat però que va ser intensa al llarg de 1912 si partim de la correspondència que el fotògraf va enviar al dramaturg, amb motiu de l'estada d'aquest a Madrid, i que es conserva actualment a l'Institut del Teatre. Precisament, una de les primeres missives respon al moment en què Audouard va assabentar-se del trasllat de Gual a la capital per portar a terme el seu projecte de conferències escenificades *El Geni de la Comèdia*, concebut entre 1911 i 1912 i realitzades poc temps després al Teatro de la Princesa, amb Fernando Díaz de Mendoza, María Guerrero i la col·laboració d'Ambrosi Carrion i Rafel Marquina¹⁴³⁹:

Mi buen amigo Gual, / Gracias a los telegramas que publican los diarios de esta, sé que está V. en Madrid, porque lo que es carta de V., ni media. Le perdono porque sé que está muy ocupado. Aquí todo marcha como siempre. El portador le entregará una carta del Padre Falguera y una tarjeta de un tal Rodríguez, con las señas del Sr. Rato que es el aficionado a la fotografía, que probablemente se encargará de hacer los

¹⁴³⁷ *La Vanguardia*, 30 de gener de 1908, p. 3.

¹⁴³⁸ *Papitu*, 15 de desembre de 1909, p. 888.

¹⁴³⁹ Vegeu l'estada explicada pel propi Adrià Gual a GUAL: *op. cit.*, 1957, pp. 256-266.

*clichés. Es un alto empleado del tesoro persona muy amable y que ya está avisado por ese Rodríguez de que V. le visitará para indicarle lo que hay que hacer. Es una persona muy amable. Segun tengo entendido los retratos de los escolapios celebres son de Goya, Madrazo y otras buenas firmas. Escoja todo lo que pueda cuantas mas mejor. Estoy seguro que el padre Falguera esta dispuesto a trabajar la cosa de manera que resulte un buen negocio. En cuanto pueda, aunque sea haciendo un esfuerzo, le agradeceré mucho que se ocupe de este asunto. / Su encargo de entregar el retrato a su Señora, lo cumplirán mis hijas que se lo entregaran personalmente y así tendrán el gusto de saludarla. / Las fotografías que le mando, creo que le parecerán bien; si le faltan otras, digalo que se las mandaré enseguida. / Estoy a su disposición para cuanto le ocurra aqui. / Mucha suerte, que todo le marche bien es lo que le desea su verdadero amigo. / *Cuando visite al Sr. Rato le ruego que le salude de mi parte y digale lo mucho que le agradeceré la [?] que por mi si tiene¹⁴⁴⁰.*

El contingut de la carta fa palesa l'existència d'una relació personal pròxima entre ambdós i que abraçava igualment les seves respectives famílies. Per bé que, anys més tard, Adrià Gual no s'enrecordaria de Pau Audouard en les seves memòries publicades pòstumament el 1960. De la mateixa manera, la missiva demostra que, més enllà d'una amistat, a fotògraf i dramaturg els unien negocis comuns, com podia ser, en aquest cas, la reproducció fotogràfica d'obres d'art. Desconeixem el final del projecte citat, relacionat amb els escolapis, donat que malgrat que Audouard va seguir escrivint a Gual, el contingut de les cartes ignora l'assumpte comercial per centrar-se en criticar la situació teatral barcelonina i el seu públic, insensible als esforços culturals dels seus col·legues:

Amich Gual, / La carta de V. recibida dias atrás me ha causado buena impresion, porque como siendo su temperamento nervioso e impresionable [?], deduzco que por allí todo marcha bien y que verá V. premiadas sus [Patiyas por el escito]. Si es tan grande como yo le deseo, quedará satisfecho y no dudo de que así será. Ánimo pues y nada de nervios. Aqui todo como siempre. Yo, estirant la cordeta, un dia mes futut que l'altre, pero avant sempre. El sábado estrenaron la obra de Maragall. Bastante mal presentada. Solo una decoración de Alarma superiorisima. La obra es sin duda hermosisima, pero no resulta en escena. Todos la ponderaban mucho pero creo que lo decían porque se estaban enterando de que era canela fina, no porque entendiesen media palabra. La fisonomía del público era de aburrimiento general. La interpretación muy mal. El genial Borrás mas latoso que nunca. El teatro no estaba lleno, lo cual no habla en favor de la cultura de nuestros paisanos. Creo amigo Gual, que hace V. muy bien de probar fuera de casa. No dudo ni un instante, que sea donde quiera, le reconocerán y premiaran sus méritos, desvelos y estudios, mucho pero mucho mejor que aquí. Animos pues y debe de darle valor el pensar que no va V. a ser juzgado por la gente de aqui, cargada de ignorancia y de envidia. Cuando menos el público de allí, le creo mas educado. / Si le conviene algo de aqui no es preciso que le

¹⁴⁴⁰ Epistolari Adrià Gual. MAE, Fons Sedó, [s/d], vol. 61, registre núm. 14035, p. 23.

*diga que con el mayor gusto le servire. / Recuerdos a los Guerreros y demas conocidos y V. reciba un abrazo de su amigo que le quiere, Pablo*¹⁴⁴¹.

La denúncia privada efectuada pel fotògraf testimonia la decadència en què es veia immersa l'escena teatral catalana i que un cercle de persones formades, entre d'altres, per Avel·lí Artís i Francesc Curet, juntament amb el propi Pau Audouard, va procurar fer-hi front, com analitzarem tot seguit. La vinculació del retratista amb la gent de teatre pròxima a Adrià Gual era, vers el 1912, molt forta i és per aquest motiu que l'èxit de Gual a Madrid deuria emocionar a Pau Audouard, a jutjar per la darrera carta de la que tenim constància:

*Estimat amich Gual*¹⁴⁴², / *Lo telefonema de V. me va tranquilisar de l'angunya que patia. Jo bé tenia confiança de que tot aniria bé, sí, la tenia complerta, pero la confirmació me va deixar molt, pero molt satisfet. Ancara que no l'hi vaig contestar tot seguit, no va esser perque no m'interessés vivament, pero lo que en telefonema l'hi podia dir V. ja ho sabia. He esperat llegir els diaris de Madrid y fins m'han espurnat els ulls de satisfacció. Ja era hora que l'hi fessin justicia y reconeguessin lo molt que V. val. El tiromf de V. me resulta, per la satisfacció que sento, que es com si fos a mi mateix a qui alabessin. Rebi la meva felicitacio que si bé, no será la primera que rebi [no] deixarà de ser la mes sincera. / No'l vuy amohinar mes, perque déu estar molt fora de casa y nerviós. / Una bona abrassada d'el seu amich de debó, Pablo*¹⁴⁴³.

Sens dubte, el fotògraf era un dels seguidors més fermes del dramaturg i director teatral, en els anys en què aquest era qüestionat per l'opinió pública barcelonina, per bé que aplaudit a Madrid. El 1912, la revista *Papitu* afirmava, amb motiu de la tornada a Barcelona de Gual – un *llepafils intel·lectual passat per aigua* segons el periòdic – per representar les seves conferències escenificades que:

*[...] La premsa d'aquella població [Madrid] va fer tot lo que va poder pera ajudar a la família Mendoza, que s'ha tret el mort de sobre y l'ha tirat sobre 'ls barcelonins que ja havien oblidat al senyor Gual desde que va escriure à Dosell qui cerca mullerà. / La prova de que ja no hi contaven es que l'abonament ha sigut tan fluix que no ha passat dels incondicionals, amb tot y que no va ploure estant el temps tan ben preparat y la funció anunciada. [...]*¹⁴⁴⁴.

Segons el testimoni de la revista, Pau Audouard formava part d'aquests *incondicionals* que, de la mateixa manera que Gual, resultaven desacreditats pels redactors de *Papitu*:

¹⁴⁴¹ *Epistolari Adrià Gual*. MAE, Fons Sedó, 8 d'abril de 1912, vol. 61, registre núm. 14033, p. 21. L'obra a la que fa referència Audouard és *Nausica* de Joan Maragall, que va ser estrenada el 6 d'abril de 1912 pel Sindicat d'autors dramàtics catalans al Teatre Eldorado. CALAFELL [et al.]: *op. cit.*, 1998, p. 10.

¹⁴⁴² La carta està escrita en un foli que encara conserva el timbre comercial d'Audouard, *Fotógrafo, (España) Barcelona, Paseo de Gracia*, 35.

¹⁴⁴³ *Epistolari Adrià Gual*. MAE, Fons Sedó, 20 d'abril de 1912, vol. 61, registre núm. 14034, p. 22.

¹⁴⁴⁴ "El mal geni de la Comedia ó la fi d'Adrià Gual". A: *Papitu*, 22 de maig de 1912, p. 332.

L'abonament eren pocs, pero ben triats y remenats. Les Llorachs, àcómo no?à L'Audouard, en Farfa, el pollo Capella, l'afeitat Celestó Galcerán, en Reig y en Coll, que renyaven al públic quan aquest parlava; en Lluís Duran, en representació de l'acreditada àLligaà; el àsanyóà Casanoves, la Xirgu y el compte l'Arnall, son marit, en una àlyotgetaà; don Juan Manuel de Braganza Güell y López, en Morató en representació dels grecs de àLa Veuà, en Pablo Turull representant als grecs de Sabadell, l'helenista Segalá, el corega àPirínà, el rossiñol Canalies, en Guarro fabricant de cartes, l'Uriac y en Vilaseca, en Marsillac, l'escolista Tiago Rusiñol, els mestres cantaires del carrer de Sant Pere mes Alt, lo Millet y lo Pujol; l'arbiter cursilenciorum Pepet Carner, en Cacas Carbó, el fabricant de wagnerisme continuo senyor Pena, en Manuel de Montoliu, y altres molts que'ns alegrem molt de no recordar¹⁴⁴⁵.

Pocs mesos després, el *Papitu* repetia atac contra Adrià Gual amb una sàtira enmig de la qual el fotògraf jugava, una vegada més, un paper protagonista:

[Sobre la programació de la nova temporada 1912-1913] *Además, si l'Adrià Gual acaba el batxillerat, que per concell de l'Audouard y en Carrión està ara estudiant a corre cuita, y si no li donen carabassa, ens obsequiarà pera allà a les minves de Janer, que es quan hi sol haver més saquedat amb un àtricleà històric-retrospectiu, dividit en 69 conferencies, en les que estudiarà àEl geni de la Péssaà [...]*¹⁴⁴⁶.

Així doncs, la pèrdua de protagonisme del retratista en el món fotogràfic contrasta, de manera inversament proporcional, amb una major presència en l'àmbit teatral. Per tant, a partir de l'abandó dels baixos de la casa Lleó Morera, Audouard es va mostrar més interessat que mai en la vida teatral barcelonina. Un fet que, més enllà de la seva carrera de dramaturg diletant (§ 7.2.2), queda il·lustrat amb el paper actiu que Audouard va jugar en dues iniciatives ben destacades: la fundació de l'Associació per al Foment de l'Art Dramàtic i la creació de la revista *El Teatre Català*.

Pocs mesos després del trasllat del Passeig de Gràcia al nou estudi del carrer Mallorca, el novembre de 1910 Pau Audouard va ser nomenat president de l'acabada de constituir Associació per al Foment de l'Art Dramatich. Una plataforma que mostrava certa continuïtat amb la Nova Empresa de Teatre Català donada la nòmina d'escriptors que formaven el comitè de lectura de l'entitat, constituïda per Narcís Oller, Josep Massó i Torrents, Salvador Alarma, Carles Capdevila i Josep Carner¹⁴⁴⁷. La intenció de la nova revista era, entre d'altres, [...] *fer minvar aqueixa mena de menyspreu o apartament de part del nostre poble de tot lo que a teatre fa referencia, duent al seu convenciment el que un actor es un artista y no un histrió, y que les obres dramàtiques no son pas d'un nivell mes baix que'l dels demás genres de literatura*¹⁴⁴⁸. Aquesta lluita, tant similar a la de la fotografia en relació

¹⁴⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁴⁶ *Papitu*, 5 de juny de 1912, p. 361.

¹⁴⁴⁷ *El Noticiero Universal*, 9 de novembre de 1910, p. 2.

¹⁴⁴⁸ *La Veu de Catalunya*, 21 de febrer de 1912, p. 6.

a la pintura, no deuria tenir continuïtat ja que no hem pogut localitzar més notícies relatives a l'associació.

Altrament va ser amb la iniciativa de la revista *El Teatre Català*, creada el 1912, després de les iniciatives de les publicacions *De tots colors* (1907), *Teatràlia* (1908), com a òrgan de la Nova Empresa de Teatre Català, i *L'Escena Catalana* (1908), la qual es va arribar a fusionar amb la primera entre 1913 i 1917¹⁴⁴⁹. Editada des de 1912 i fins el 1917, *El Teatre Català* va veure la llum en el període més decadent de l'escena catalana, segons la visió dels seus propis fundadors. De fet, així mateix evocava Francesc Curet en la seva *Història del Teatre Català* la creació de la revista, recordant, a diferència de Gual, el rol jugat per part d'Audouard:

*A començos del 1912, amb Avelí Artís, Joan Sanxo i Farrerons, Ambrosi Carrión, Josep Rocarol i Pau Audouard, l'excel·lent fotògraf, vam fundar "El Teatre Català"; quan feia poc de la seva publicació se sumaren a la colla Vicenç Caldés i Anís, Ramón Vilaró i Guillelí, Carles Moreno, crític musical, Josep Ferrán Torres, Joan Duran Vila, Josep Pujol i Brull i Daniel Masgoumiery, en qualitat de dibuixant. Mes tard s'afegirem, entre altres, Ramón Gatuelles i Ernest Batlle i Rovira, corresponents a Madrid i París, respectivament, Rafael Bori, els dibuixants Jaume Passarell, Josep Toullot, Lluís Capdevila i Emili Saleta i Llorens*¹⁴⁵⁰.

En tant que *retratista*, Audouard va col·laborar amb la revista aportant imatges, per bé que no va ser l'únic ja que entre la nòmina de professionals de la fotografia trobem a Pérez de Rozas, Rafel Areñas Tona i Amadeu Mariné. És per això que l'aspecte més important de la vinculació d'Audouard amb *El Teatre Català* no resideix en la seva vessant fotogràfica. La revista va ser, a l'època, una plataforma de difusió important pel teatre amateur i, així, formant part d'un selecte grup d'homes de teatre constituït per, entre d'altres, Adrià Gual, Rafel Marquina, Avel·lí Artís o Ambrosi Carrion, bona part dels quals van ser la base de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic creada el 1913, Pau Audouard va adoptar l'*alter ego* de *Joan Aler* per començar una petita carrera com a dramaturg diletant.

7.2.2. El teatre de *Joan Aler*

Ja hem vist com, des de ben el començament, el món de la fotografia i del teatre es van entrellçar i enriquir mútuament, empatitzant segurament gràcies a la seva condició d'arts considerades menors (§ 6.2.1). La fotografia interactuava amb el teatre en tant que mimesi, de la mateixa manera que en relació a aquests dos trobem també la caricatura. No és, doncs, d'estranyar que entre els tres móns es produïssin constants trasvassos: caricaturistes que es dedicaven a la fotografia com Manel Moliné, fotògrafs que es passaven a actors teatrals i a dramaturgs com va ser el cas de Lleó Fontova, Miquel Figuerola o el propi Pau Audouard –i fins i tot al periodisme com l'anònim articulista *Spleen* de l'Avenç, actiu l'any 1883.

¹⁴⁴⁹ CURET: *op. cit.*, 1967, p. 612.

¹⁴⁵⁰ *Ibid.*, p. 612.

El cas de París ofereix nombrosos exemples del diàleg entre caricatura, fotografia i teatre. Dos dels seus fotògrafs més cèlebres, *Nadar* i Etienne Carjat, eren caricaturistes a més a més de fotògrafs. Per la seva banda, Eugène Disdéri va treballar com actor teatral abans de convertir-se en fotògraf i d'inventar la *carte-de-visite*. I si Daumier va dibuixar més de trenta caricatures sobre la fotografia, el teatre va prestar igualment atenció al *nou art*, servil a ell però també amenaçant de manera latent¹⁴⁵¹. Petites comèdies com *L'amour au daguerreotype* (MM. Varin, Saint-Yves i Bureau, 1853) o *Le photographe ou les métiers trop faciles* (autor desconegut, 1875)¹⁴⁵² són uns pocs exemples que il·lustren les múltiples connexions que es van produir entre el teatre i la fotografia. De la mateixa manera, alguns estudis fotogràfics de la capital van recórrer al muntatge de representacions teatrals dins l'espai del gabinet amb l'objectiu d'aconseguir una major projecció social i pública. Disdéri va organitzar un espectacle amb els actors Darcier, els germans Lionnet i el cantant Marechetti per celebrar la reforma del seu estudi el 2 d'abril de 1860 mentre que Étienne Carjat va organitzar el 30 de juliol de 1864 la representació teatral de *Pierrot photographe*, escrita pel mateix Carjat juntament amb Paul Legrand i Jean du Boys. En el pròleg, enfront de tota la nòmina de fotògrafs de París s'erigia Pierrot en tant que rival: [...] *Quoi! Disdéri, Thouret, Numa Blanc. Quoi! Bertall. / Quoi! Bingham, ô Pierrot!... Quoi! Miserable! Alophe, / Tant d'autres dont les noms sont mal faits pour la strophe, / Tombés sous le poison brutal!*¹⁴⁵³.

Quant a Barcelona, ja hem comentat, amb motiu de l'anàlisi de la formació i els orígens dels fotògrafs de la ciutat, el cas del caricaturista Manel Moliné (§ 1.3.1). Però Moliné no és l'únic exemple que demostra la connexió entre caricatura i, especialment, teatre i fotografia. Sense entrar encara en el cas de Pau Audouard, tenim constància, per exemple, que Antoni Esplugas va portar la direcció escenogràfica del teatre Colón de Montcada, amb motiu de les festes d'aquesta localitat el 1893¹⁴⁵⁴. Igualment, els exemples del fotògraf i actor Lleó Fontova i del dramaturg i fotògraf Miquel Figuerola il·lustren la confluència del món teatral i fotogràfic, tant en un sentit com en un altre.

Lleó Fontova Mareca (1838-1890), nascut a Barcelona un any abans de l'arribada de la fotografia a la ciutat, el 1838, va seguir una formació en dibuix i pintura. Seguidament, amb un taller al número 10 de la Plaça Real va treballar en el negoci del retrat fotogràfic. Sense saber les dates exactes, la *Fotografia Leon Fontova* va romandre activa al llarg de la dècada de 1860, en els primers anys de la *carte-de-visite* i abans de dedicar-se plenament al teatre¹⁴⁵⁵. De manera paral·lela a l'ofici de *retratista*, Fontova es va formar com a actor, seguint classes de declamació a l'Orfeó Barcelonès i, després de realitzar els seus primers treballs, el setembre de 1862 va entrar a formar part de la companyia de l'Odeon. La temporada 1864-65 ja era l'actor còmic principal del teatre i el 1867 es va instal·lar al

¹⁴⁵¹ Vegeu l'anàlisi que elabora Philippe Hamon de la cèlebre fotografia *Pierrot photographe* feta pels fotògrafs Félix i Adrien Tournachon i l'actor Charles Deburau l'any 1854. HAMON, P. "Pierrot photographe". A: *Romantisme*, núm. 105, 1999, pp. 42-43.

¹⁴⁵² La Bibliothèque Nationale de France conserva alguns exemplars d'aquestes obres menors.

¹⁴⁵³ McCAULEY: *op. cit.*, 1994, pp. 84-85.

¹⁴⁵⁴ *La Dinastia*, 31 d'agost de 1893, p. 2.

¹⁴⁵⁵ L'Arxiu fotogràfic de Barcelona conserva una *carte-de-visite* d'aquest estudi fotogràfic. AFB., Sèrie Targetes de Visita. 11.D.8.K.4, 417-E.

Romea, formant part de l'empresa Teatre Català, on va fer carrera durant més de vint anys¹⁴⁵⁶. Precisament, una de les primeres obres que va representar, el gener de 1867, va ser la comèdia costumista *Fotografías*, obra de Josep Maria Arnau (§ 6.2.1) i on Lleó Fontova va representar el personatge del Sr. Benet: *Benet Manso, fotógrafo acreditat. Fá tota clase de bustos tamanyos al natural, vistas, americanas, grupos, sellos, leviatans. També passa á domicili [...]. A preus convencionales. Reproducciones, miniaturas, en marfil é il-luminats, placas, al deguerreotipo [sic], de quatre fins á vint rals...*¹⁴⁵⁷.

Un altre cas, però en un viatge de sentit contrari, del teatre a la fotografia, és el de Miquel Figuerola Aldroféu (1861-1913), més conegut per l'acrònim *Fialdro*. Iniciat en l'elaboració d'obres de teatre en català el 1879, *Fialdro* va mantenir una activitat dramàtica important al llarg de les dècades de 1880 i 1890 escrivint, entre d'altres textos, *Un retrato*, obreta l'acció de la qual té lloc a l'estudi fotogràfic de Rafel Areñas al carrer Hospital¹⁴⁵⁸. Després d'una estada per Amèrica del Sud, va tornar a Barcelona a finals de segle, en un moment en què va aturar la seva producció literària i, presumiblement, va iniciar la carrera de fotògraf i editor de postals. En tots els casos, el 1904 ja era un *consumado fotógrafo*¹⁴⁵⁹ i el 1905 tant ell com la seva muller Emília Sebastiá es van fer amb l'estudi fotogràfic del número 2 de la Plaça del Teatre, fins aleshores a mans del filipí Félix Laureano¹⁴⁶⁰, i on van romandre fins l'any 1909, quan arruïnats van ser desallotjats pel propietari de l'immoble, l'Hospital de la Santa Creu¹⁴⁶¹.

És possible que Pau Audouard tingués en el teatre l'espai on podia, d'alguna manera, expressar el seu jo més creatiu, encotillat com estava en la pràctica del retrat fotogràfic – regit per la llei del gust del client – i després de comprovar, segurament, que la seva pintura havia de limitar-se a l'àmbit més privat. Un interès per l'escriptura que també trobem en un altre retratista cèlebre de Barcelona, Heribert Mariezcurrena, que va cultivar l'art del vers, fent retrobar fotografia i poesia, amb motiu d'un dels aniversaris de la presentació del daguerreotip al món l'any 1839:

*Trenta cinch anys fa avuy que ab ta grandesa
Al mon enter sorprès vares dexar;
Trenta cinch anys enrera vas fixar
Dels sers que los ulls miran la bellesa.
La llum que 'ns environa vas fer presa
Ab lo poder de ton talent preclar
Y el dols jou de la ciencia vas posar
A lo mes gran que te Naturalesa.*

¹⁴⁵⁶ MORELL, C. *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat (1860-1875)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, Curial, 1995, p. 112.

¹⁴⁵⁷ ARNAU: *op. cit.*, 1867, p. 7. L'obra encara era representada el 1885, any en què una nova companyia teatral formada per joves, el *Centro cómico-lírico*, la posà en escena al teatre Olimpo, juntament amb altres obres, per tal de presentar-se en societat. *La Vanguardia*, 22 de novembre de 1885, pp. 7616-7617.

¹⁴⁵⁸ Vegeu la descripció de l'obra a GARCÍA FELGUERA: *art. cit.*, 2009, pp. 22-23.

¹⁴⁵⁹ Així fa referència al dramaturg la revista *España Cartófila* el novembre de 1904. GARCÍA FELGUERA: *art. cit.*, 2009, p. 25.

¹⁴⁶⁰ *Ibid.*, p. 19.

¹⁴⁶¹ *Ibid.*, p. 28.

*Ton nom traspasarà cubert de gloria
Lo mur que'l temps aixeca entre'l present.
Y lo passat, que'n parla sols la historia.
Y la ciencia, admirantne ta conquesta.
Als nostres fills dirà: la gloria al talent
Que al sol radiant va convertir en artista¹⁴⁶².*

Segons Eudald Canibell, aquests versos demostraven que [...] en *Mariezcurrena*, home de ideal, esperit d'artista, també era poeta. [...] i, malgrat que la seva producció no va ser extensa, emprô es ella un dels aspectes ab que manifestá en *Mariezcurrena* son sentiment estètic¹⁴⁶³. Aquest interès per la literatura va afectar, possiblement, a altres retratistes com Rafel Areñas, que va apadrinar un dels premis extraordinaris del certamen literari *L'Aranya*, organitzat l'any 1880, i pel qual oferia com a recompensa trenta fotografies representant diferents tipus de l'actor Iscle Soler a aquell treball de *costums en vers ó prosa, qual acció deurá passar precisament en un taller de fotografia*¹⁴⁶⁴.

En el cas de Pau Audouard, i malgrat que ell mateix havia afirmat en l'article-homenatge publicat a *Graphos Ilustrado* el 1906 que *escribo muy mal*¹⁴⁶⁵, l'entorn teatral en què estava immers va ser, amb tota seguretat, determinant. Començant per la referència del propi Adrià Gual i de l'editor d'algunes de les seves obres, Avel·lí Artís, que s'encarregava igualment de la publicació de la revista *El Teatre Català* i, també, d'alguna obra menor de Pau Audouard. És possible que jugués un rol determinant Rafel Marquina Angulo (1887-1960), germà del també escriptor Eduard Marquina Angulo, i gendre del mateix Audouard. Redactor des de 1906 de *La Publicidad* i *La Veu de Catalunya*, va dirigir des de 1908, com hem vist, la revista *Teatràlia*. Marquina va escriure obres de teatre, utilitzant també els pseudònims de *Farfarello* i *Un Ramblista*, i cal plantejar la hipòtesi per la qual potser va ser un lector dels esborranys d'Audouard.

Com ja hem vist (§ 6.2.2), el fotògraf va ser un dels més de cent figurants que van participar en la representació de l'*Edip Rei* de Sòfocles, dirigit per Adrià Gual al teatre Novetats l'any 1903. Com Avel·lí Artís evocava en el seu llibre *Adrià Gual i la seva obra* a la dècada de 1940, aquell grup de comparses estava format per actors amateurs –tots ells personalitats destacades de Barcelona–, a excepció d'Enric Giménez. Per bé que el mateix editor recordava que *alguns d'aquells comparses d'afició havien de convertir-se, amb el temps, en actors professionals meritíssims*, com així va succeir amb Ramon Tor, Ramon Gatuelles o Carles Capdevila, entre d'altres¹⁴⁶⁶. El fotògraf, per la seva banda, sembla ser que va

¹⁴⁶² CANIBELL: *op. cit.*, 1900, p. 31.

¹⁴⁶³ *Ibid.*

¹⁴⁶⁴ *Diari Català*, 12 de maig de 1880, pp. 87-88. Finalment la categoria *Taller de fotografia* va quedar deserta. *Ibid.*, 14 de juliol de 1880, p. 380.

¹⁴⁶⁵ *El pedirme que escriba un pensamiento mío sobre fotografía, me resulta sumamente difícil, porque escribo muy mal. Si yo tuviese la suerte de tener el gracejo del insigne [Antonio] Cánovas, que maneja magistralmente la pluma, contaría algunas anécdotas que durante mi larga carrera me han ocurrido; pero libreme Dios de intentarlo, y, sin embargo, lo siento, porque son graciosas.* [AUDOUARD: *art. cit.*, 1906, p. 165].

¹⁴⁶⁶ ARTÍS, A. *Adrià Gual i la seva obra*. Mèxic: Col·lecció Catalònia, 1946, p. 50. *Cit.* GARCÍA FELGUERA: *art. cit.*, 2007, p. 14.

desestimar aquest camí, explotat en la privacitat del seu estudi com així ho proven els nombrosos autoretrats de caràcter còmic d'Audouard, per centrar-se en el de comediògraf.

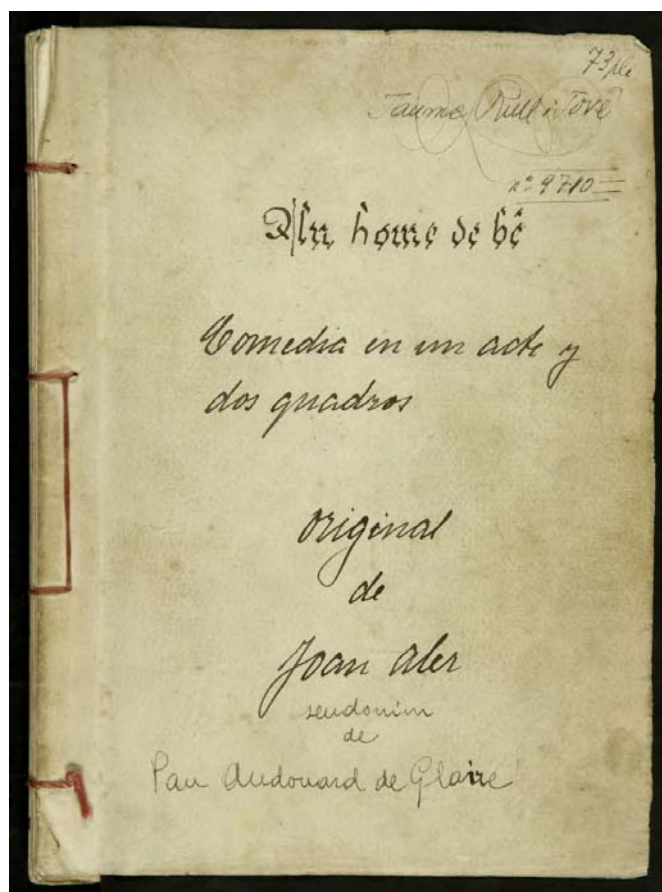
La carrera empresa per Audouard en l'art de la dramaturgia es desenvolupa en els anys en què el fotògraf va estar instal·lat a l'estudi del carrer Mallorca. Tenim constància d'almenys tres obres escrites, *Un home de bé*, *Cria Corbs!* i *Les Unces*, la cronologia de les quals pauta pràcticament la del taller fotogràfic, essent escrites en els anys 1911, 1912 i 1913. Aquesta seqüència de dates és molt important ja que estableix la distància que separa el final de l'estudi de la casa Lleó Morera el 1910 i l'obertura de la galeria als grans magatzems *El Siglo* el 1914, en un declivi professional consumat. D'aquesta manera, el teatre –després de les experiències en l'elaboració d'aparells cinematogràfics–, pauta la curva que va del zènit d'Audouard a gairebé la seva desaparició professional, explicada aquesta no només pel procés de decadència viscuda pel mateix negoci del retrat fotogràfic, sinó pel propi desinterès del fotògraf en una professió la rigidesa de la qual no responia a les seves aspiracions artístiques.

Ara bé, en aquesta nova aventura en l'art del teatre, el retratista va renunciar a la firma Audouard –segurament, massa lligat al món de la fotografia i a la seva decadència professional– per adoptar un *alter ego* que, sota el nom fictici de *Joan Aler*, va donar forma a les aspiracions literàries del fotògraf. El testimoni que documenta el lligam entre els noms d'Audouard i Aler és, precisament, el manuscrit de l'obra *Un home de bé*, que va pertànyer a la col·lecció de Jaume Rull i Jové, i que actualment es conserva al fons de la Biblioteca de Catalunya. Sobre la coberta original del text, al peu del nom de Joan Aler, hi ha escrita l'aclaració de: *seudonim de Pau Audouard de Glairé [sic]*¹⁴⁶⁷. Una anotació que es repeteix en els exemplars publicats de les obres *Cria Corbs!* i *Les Unces* i que formen part igualment del fons Rull de la Biblioteca de Catalunya¹⁴⁶⁸. Desconeixem si l'àlies de Joan Aler presentava algun doble significat relacionat amb la vida o inquietuds del fotògraf¹⁴⁶⁹, podent pensar només en una més que hipotètica apel·lació francesa, amb el nom del seu pare Jean [Oscar] i la relació d'homonímia que Aler guarda amb l'imperatiu *allez*, expressió molt comuna en el francès parlat.

¹⁴⁶⁷ “Un home de bé. Comedia en un acte y dos quadros/Original de Joan Aler”. BC, Col·lecció Teatral Jaume Rull i Jové, Ms. 5264.

¹⁴⁶⁸ Vegeu BC, Rull C 8/34-8º i Rull C 8/35-8º, respectivament.

¹⁴⁶⁹ ROGERS, Paul Patrick; LAPUENTE, Felipe Antonio: *Diccionario de seudónimos literarios españoles con algunas iniciales*. Madrid: Gredos, 1977, p. 129.

Portada del manuscrit *Un home de bé*, 1911. BC.

Precisament, *Un home de bé* és la primera obra documentada de la curta carrera teatral d'Audouard. L'obra va ser estrenada el 22 d'abril de 1911 al teatre Romea, com així ho feia saber *La Escena Catalana*¹⁴⁷⁰. Unes setmanes més tard, la mateixa revista en publicava la crítica, afirmant que:

[...] *Es una pessa entretinguda, que diverteix y fa passar una agradable estona. / Per alguns petits detalls que notàrem, va fernos l'efecte de que era l'obra d'un jove autor novell, lo que va fernos esperar que'l senor Aler pot produhir quelcom profitós. / En l'execució va semblarnos que tots els interprets hi estigueren justos*¹⁴⁷¹.

Segons aquestes consideracions, tot fa indicar que *Un home de bé* va ser, probablement, l'estrena d'Audouard en el terreny de la dramaturgia, com així sembla confirmar-ho també el fet que no haguem pogut localitzar en premsa la referència a cap altra obra de Joan Aler datada amb anterioritat.

¹⁴⁷⁰ *La Escena catalana*, 13 de maig de 1911, suplement, p. 3: *Al Romea, el dia 22, a benefici dels porters s'estrenarà la comedia en un acte y dos quadros, "Un home de bé", original de Joan Aler.*

¹⁴⁷¹ *La Escena Catalana*, 27 de maig de 1911, p. 2; Vegeu també la crítica que es va publicar a *De tots colors*, 26 de maig de 1911, p. 330: *Un home de bé.-Sainet en un acte de Joan Aler. / Se tracta de una obreta escrita sense altra pretensió que la de fer passar una estona divertida. L'autor ho aconseguí presentant algunes figures forsa ben caracterisades que dialoguen discretament y's mouen ab gracia. / Els actors compliren y el públich els premià, junt ab l'autor, ab afectuosos aplaudiments.*

La trama de l'obra discorre en un ball de disfresses d'un teatre, escenari que Audouard coneixia molt bé gràcies al fet d'haver estat el fotògraf de molts d'ells en anys passats i, més recentment, en els organitzats pel Cercle Artístic, com els de 1910, dels que ja hem comentat que el fotògraf va retratar-ne les assistents (§ 7.1.1). Les descripcions de l'ambient, amb comparses disfressats passejant per l'escenari al voltant de l'acció, l'omnipresència del joc del festeig entre homes i dones o la referència al restaurant *Lyon d'Or* són només alguns dels exemples que proven com d'avesat estava Audouard en aquesta atmosfera ociosa tant pròpia de la Barcelona del vuit-cents. No obstant això, i lluny del divertiment d'un ball de disfresses, l'obra està protagonitzada per la misèria econòmica causada per un seguit d'adversitats viscudes pel personatge de la Maria. Abandonada pel seu marit, obligada a fer-se càrrec de dues criatures i deixada de banda per les amistats, el dilema de la protagonista es dirimeix entre la *virtut* i el *vici* com a vies per sortir de la pobresa: ¿[...] a quin preu [trobar la sortida]? *Tindrè que buscar protecció en el vici, ja que no l'he trobada en la virtut*¹⁴⁷². Finalment, l'honradesa del personatge es veu compensada per l'ajut prestat per un *home de bé*, representat pel personatge del Manel, que, conmgut pel virtuosisme de la dona, s'ofereix a ajudar-la econòmicament: [...] *Are'm retiro, pero li demano que'm autorisi per procurarli un medi honrós de sortir de la penosa situació en què's troba. En mí, no vegi més que un bon amich que 'ls admira y la respecta*¹⁴⁷³.

En els anys immediatament posteriors, Audouard va escriure *Cria Corbs!* i *Les Unces*, dues obres que van ser editades per Avel·lí Artís, en la seva col·lecció d'obres publicades vinculades a la revista *El Teatre Català*, amb altres títols com *Misteri de dolor* i *Arlequí vividor* d'Adrià Gual, *L'avi Xena* d'Apel·les Mestres, *El fill de Crist*, d'Ambrosi Carrion, *La gitana verge* de Juli Vallmitjana o *L'eterna qüestió* del propi Artís, entre d'altres¹⁴⁷⁴. De la mateixa manera que a *Un home de bé*, Audouard va situar la qüestió dels diners com a problemàtica central en aquests textos.

Cria Corbs! es va representar, juntament amb *Un home de bé*, a l'Ateneu Democràtic Regionalista, per la companyia dirigida per Joan Pons¹⁴⁷⁵ i temps després a Perpinyà, en l'anomenada *Unión Ibérica*¹⁴⁷⁶. L'obra, centrada en la discussió entre un pare, que resulta ser finalment un padastre, i el seu fill, o fillastre, aborda de nou la qüestió dels diners i la capacitat de fer embogir els qui l'anhelen. Així succeeix amb el jove de l'obra que, fora de control, acaba provocant la mort del pare, en negar-se aquest a donar-li diners per al joc. Una concepció, la de la bogeria pels diners, que trobem igualment a *Les Unces*.

El quadre dramàtic *Les Unces* va ser estrenat el 5 de gener de 1913 al teatre del Foment Martinenc del Clot, amb un repertori format per Vicenç Suárez (Joan), Joan Pons (Jaume),

¹⁴⁷² ALER, J. *Un home de bé*. [s/l]: [s/n], [1910-1911], fol. 23-24.

¹⁴⁷³ *Ibid.*, fol. 37.

¹⁴⁷⁴ Vegeu un llistat, per exemple, a ARTÍS, A. *L'eterna qüestió*. Barcelona: Avel·lí Artís, 1912, p. 71.

¹⁴⁷⁵ *De tots colors*, 21 de juny de 1912, p. 420: *La notable companyia que dirigeix don Joan Pons, representà "El misteriós Jimmy Samson", "Cria corbs" y "Un home de bé". De l'execució dirém que aná correctissima obtinguent a mes del senyor Pons una direcció discreta, una fidel execució. Hem d'elogiar a la senyoreta Pinet y als senyors Ayguasenosa, Mimós, Xuclá, Ormachea, Hocés, Guiu y Calix. / Les escenes de conjunt anaren molt lligades y el public nombros apluadi amb ser entussiasme.*

¹⁴⁷⁶ *La Escena Catalana*, 1 de febrer de 1913, p. 8.

Enric Ambí (Josep), Dolors Varela (Tia Pepa), Josep Baus (Antòn) i Lluís Casañas (Manelet), i amb la presència del propi Adouard en el teatre:

*Diumenge passat, nit, va tenir lloc per la companyia den Joan Pons, l'estrena del quadro dramàtic den Joan Aler, "Les unces" [sic]. / Se tracta d'una obreta ben dialogada, d'una impressió dramàtica forsa remarcable y sense pretencions qu'honra molt a l'autor de "Cria corbs" y altres produccions no menys celebrades. / Aquest dramet fou presentat y representat ab un gust artistic digne de tot elogi. S'hi van lluir tots els qu'hi van pendre part, sobressortint el senyor Pons y la senyora Varela. / L'autor, que en companyia de varis amics seus, d'un palco estant presenciaba la representació, va haver de baixar a les taules, obligat pel públic, per acallar els aplaudiments*¹⁴⁷⁷.

Ambientada a mitjans del segle XIX, l'obra gira entorn a la repartició de l'herència d'un difunt, en el seu moment ric, entre els seus tres fills. El tema és tractat de manera crítica, denunciant l'avarícia de l'ésser humà i el seu sotmetiment a la llei de l'or. Un dels protagonistes, Antón, de seixanta anys, edat que vorejava aleshores Pau Audouard, declama: *Tia Pepa, cregueu que no's pot ser vell i pobre*¹⁴⁷⁸, afirmació que evocava, amb tota seguretat, la situació personal en què es trobava el fotògraf, després d'anys de plenitud socio-econòmica.

Portades de *Cria Corbs!...* i *Les Unces*, 1912-1913. BC.

¹⁴⁷⁷ *La Escena Catalana*, 11 de gener de 1913, p. 7.

¹⁴⁷⁸ ALER, J. *Les Unces*. Barcelona: Avel·lí Artís, 1913, p. 9.

En definitiva, aquestes obres menors de Pau Audouard abordaven les qüestions morals tocants al diner. Valors com la virtut, l'honradesa, la lleialtat o l'ajut al proïsme es contraposen al vici, l'avarícia o cobdícia i la mesquineria. D'aquesta manera, el teatre li va servir, en els anys posteriors a l'ostentós estudi de la casa Lleó Morera i previs a l'obertura de la galeria fotogràfica d'*El Siglo*, no només com una via d'evasió del tedi causat per la professió de *retratista* sinó també, plausiblement, com a punt de fuga de les penúries econòmiques sofertes aleshores per Audouard. El que, en cas de què així fos, voldria dir que, en certa mesura, el retratista va ser víctima dels mateixos mals que els seus personatges, i que l'abandó de la casa Lleó Morera va ser paral·lel a l'abandó que part de l'entorn d'Audouard hauria sotmès al fotògraf.